

Adalékok az információs szerkezet és mondat szerkezet összefüggéseinek kérdéséhez*

1. Bevezetés. – E tanulmány célja az olyan szerkezetek vizsgálata, amelyekben többnyire egy határozott névszói kifejezés vagy egy anaforikus, illetve deiktikus elem áll az ige előtti „fókusz” pozíciójában, de a mondat által hordozott fő információt nem ez a mondatrész, hanem az azt követő mondatszakasz hordozza. Ilyen elemet találunk például az alábbi párbeszéd válaszmondatában:

(1) *Ki maga? – Én vagyok az éjjeliőr.*

Ezt az ige előtti mondatrészt KÁLMÁN LÁSZLÓT (2001) követve *hókusz*-nak fogom nevezni, így elkülönítem az ugyanezen pozícióban megjelenő fókuszról. Ez utóbbi a hókuszhoz hasonlóan kimerítő azonosítást hajt végre, ugyanakkor – amint azt az alábbi (2)–(3) mondatok szemléltetik – a hókuszról eltérően vagy explicit kontrasztot fejez ki, vagy pedig válaszként szolgál egy (explicit vagy implicit) kérdésre.

(2) *Kovács úr az éjjeliőr: – Nem, én vagyok az éjjeliőr.*

(3) *Ki az éjjeliőr itt? – Én vagyok az éjjeliőr.*

A tanulmányban amellet fogok érvelni, hogy az (1) példával szemléltetett mondat típus a topik–komment tagolású szerkezetek sajátos alesetét képezi. A topik és komment fogalmát pragmatikai fogalmakként kezeltem, kiindulópontom pedig GUNDEL (1988: 210) topik- és komment-meghatározása. Kijelentő mondat esetében eszerint egy S mondat topikja az az E entitás, amellyel kapcsolatban egy beszélő S használata révén a hallgató tudását kívánja bővíteni. A komment fogalmát pedig szintén kijelentő mondat esetén így definiálom: egy P predikáció egy S mondat kommentje akkor és csak akkor, ha a beszélő S használatával tudtára akarja adni a hallgatónak P-t a mondat topikjával kapcsolatban.

2. Névszói állítmányú mondatok. – A névszói állítmányú mondatokat HIGGINS (1979) osztályozása alapján legalább három típusba szokás sorolni: a predikációs, a specifikációs és az azonosító mondatok típusába. A predikációs mondat funkciója az, hogy egy individuumhoz (vagy csoporthoz) hozzárendeli annak egy tulajdonságát (vagyis valamilyen módon jellemez egy individuumot), a specifikációs mondat egy tulajdonsághoz rendeli annak hordozóját (vagyis megadja, hogy kire/mire érvényes az illető tulajdonság), az azonosító mondat pedig

---

* A tanulmány a Nemzeti Erőforrás Minisztérium 112889/2011. sz. Tét Balaton Programjának és a 100804. sz. Comprehensive Grammar Resources: Hungarian című OTKA-pályázatnak a támogatásával készült. Köszönetet mondok Ladányi Máriának és Kenesei Istvánnak a cikk végleges változatának elkészítéséhez nyújtott segítségükért, értékes megjegyzéseikért.

egy közelebről nem azonosított individuumot azonosít a neve vagy valamilyen leírás révén. Az alábbi mondatokkal szemléltethetjük ezeket:

- (4) *Budapest Magyarország fővárosa.* (Predikációs mondat.)
- (5) *Magyarország fővárosa Budapest.* (Specifikációs mondat.)
- (6) *Ez itt a polgármester.* (Azonosító mondat.)

Mindhárom típusnak megvan a maga jellegzetes információs tagolása: míg a predikációs és az azonosító típusban az individuumot jelölő összetevő rendszerint a topik pozícióját foglalja el, a tulajdonságot (illetve az azonosítást szolgáló leírást) jelölő kifejezés a logikai predikátumot alkotja, addig a specifikációs mondatban ez épp fordítva van, az individuumot jelölő kifejezés kerül fókuszba. Természetesen mindez csak akkor érvényes, ha a mondatokat úgy ejtjük ki, hogy az első kötelező hangsúly (4)-ben a *Magyarország* szóra, (5)-ben a *Budapest* szóra, (6)-ban pedig a *polgármester* szóra essen.

A fentiekből az is következik, hogy a predikációs mondatban az individuumot jelölő kifejezés nem feltétlenül előzi meg a tulajdonságot jelölő kifejezést, ahogy a specifikációs mondat sem kezdődik feltétlenül a tulajdonságot jelölő kifejezéssel. Predikáció és specifikáció – a magyarban – pusztán hangsúlyozással, pontosabban fókuszba helyezéssel is megvalósítható. A mondat fókuszon kívüli része – akár a mondat elején, akár a fókuszált összetevő után áll – előfeltevésként értelmezett, vagyis olyan információt jelöl, amelyet a beszélő a hallgató számára ismertnek tekint.

Most vizsgáljuk meg a következő mondatot:

- (7) *Péter az elnök.*

A fenti mondat legalább kétféle hangsúlymintával ejthető, ami annyit jelent, hogy vagy a *Péter*, vagy az *elnök* összetevő kerülhet fókuszba. Az első esetben specifikációs, a második esetben predikációs mondattal van dolgunk. Ez utóbbi esetén viszont az *elnök* összetevő kötelezően kontrasztív értelmezést nyer, és a mondat olyan típusú kontextusba illeszkedik, amilyen például a *Péter az elnök vagy a főtitkár?* kérdés. A predikációs mondatok azonban – amint azt a (4) példamondat is mutatja – nem feltétlenül kontrasztív értelmezésűek. Úgy tűnik, minél információgazdagabb a predikátum jelentéstartalma, annál természetesebben hat a predikatív összetevő hangsúlyozása, és annál jobban megengedi a szerkezet a nem-kontrasztív értelmezést. Ha a főhangsúly a *Péter* összetevőre esik, akkor specifikációs mondatot kapunk, amely a *Ki az elnök?* kérdésre válaszolhat többek között (és persze lehet kontrasztív értelmezése is). E kettőn kívül van azonban egy harmadik kontextus-fajta is, amely egy harmadik hangsúlymintázatot hív elő, ahol mindkét összetevőre egyforma hangsúly esik. Ilyen hangsúlyviszonyok mellett a mondat például az alábbi párbeszédbe illeszthető:

- (8) *Miért nem tegezhetjük Pétert? – Mert 'Péter/'ő az 'elnök.*

Egy ilyen mondatnak az angolban vagy a franciában hangsúlytalan alanyú, azaz predikációs mondat felelne meg, holott a magyarban ilyenkor az individuomot jelölő kifejezés kerül a fókusz pozíciójába. HETZRON (1970: 913) ezeket a szerkezeteket a határozott NP állítmányú mondatok semleges alapeseteként elemzi, vagyis itt a (sokszor hangalak nélküli) kopulát közvetlenül megelőző alanyi NP-t nem is tekinti fókuszáltnak.

Tekintsük most az alábbi mondatot:

(9) *Én vagyok Zorró, a róka.*

Az ige mondatbeli helyzetéből egyértelműen megállapítható, hogy az *én* névmás a preverbális fókusz szerkezeti pozícióját foglalja el. A (7) példához hasonlóan ennek a mondatnak is többféle hangsúlyozása lehetséges. Egyrésztől viselhet irtóhangsúlyt az *én* névmás, ekkor specifikációs értelmezésről beszélhetünk, a mondat pedig fókusz–előfeltevés tagolású, és válaszolhat a *Ki az a Zorró, a róka?* kérdésre. Másrésztől semleges hangsúlyozással is ejthető (amikor minden tartalmas összetevő egyforma hangsúlyt kap benne), ekkor viszont a *Ki vagy te?* kérdésre adható természetes válaszként, vagyis azonosító mondatnak kell tekintenünk. Ez a változat azonban úgy tűnik, ellentmond a kérdés–felelet kongruencia elvének (KRIFKA 2001), mely szerint kongruens válasz esetén a kérdés és a rá adott válasz azonos fókusz-szerkezetű.

3. A h ó k u s z. – Az előbb megvizsgált (7) és (9) mondatok egyenletes, vagyis „lapos” prozódiaival ejtve az ún. hókuszos szerkezeteket példázzák. Maga a *hókusz* terminus a 80-as években jelent meg a magyar szintaxisban, és használati köre azóta némi változáson ment keresztül. Eleinte egy bizonyos szintaktikai pozíciót jelöltek vele (vö. pl. KÁLMÁN 1985), a KÁLMÁN LÁSZLÓ által szerkesztett „Magyar leíró nyelvtan” megjelenése óta viszont a semleges intonációjú mondat igevivőjének¹ pozíciójában álló határozott vagy határozatlan teljes névszói kifejezést emlegetik hókuszként (KÁLMÁN szerk. 2001), amelynek – a vele azonos szintaktikai pozícióban megvalósuló fókusszal ellentétben – nem lehet (expliciten) kontrasztív értelmezése. Az ilyen szerkezeteket a generativista hagyomány az „információs fókusz” aleseteként, illetve mondatfókuszként vagy egyfajta VP-fókuszként elemzi (É. KISS 1998; KENESEI 1998). Leggyakrabban a hangsúlykerülő igeik előtt találunk hókuszként funkcionáló kifejezést:

(10) *'Mari a 'földre dobta a 'táskáját.*

A fenti mondat a jelzett hangsúlyozással egy topik–komment tagolású semleges mondatnak felel meg, ahol a komment, vagyis az *a földre dobta a táskáját* VP egésze a beszélő által közölni kívánt új információt hordozza. Egy preverbális fő-

¹ Az igevivő az igét közvetlenül megelőző pozíció; az „ezt elfoglaló összetevő főhangsúlyt visel, míg mögötte a ragozott igező kötelezően hangsúlytalan” (KÁLMÁN 2001: 54).

kszt tartalmazó mondat ezzel szemben fókusz–előfeltevés tagolású, és a fókusz adott kontextusban kontrasztív értelmezésű lehet:

- (11) *Mari a 'földre dobta a táskáját (nem pedig a 'székre).*

Egy ilyen mondatban elvileg kizárólag a fókuszban álló összetevő hordoz új információt, mintegy kiegészítve a 'Mari ledobta valahová a táskáját' előfeltevést.

Megjegyzendő, hogy a hókusz, amint arra KÁLMÁN (2001) rámutat, sok esetben olyan mondatban jelenik meg, amelyben a fókusz utáni állítmányrész csekély információs értékkel bír, és a fő állítás a hókuszban összpontosul:

- (12) *'Zsuzsi ma a 'kis 'piros 'minijében ment el 'áncolni. (KÁLMÁN 2001: 67.)*

PEREDY (2010) a létező mondatokat vizsgálva felhívja a figyelmet ezek egyik altípusára, amelyet semleges azonosító mondatnak nevez, és hókuszos szerkezetként elemez. Fontos megállapítása, hogy a hókuszos mondatok ezen típusában a tulajdonképpeni új információt nem az ige előtt álló alanyi NP, hanem az állítmány igét követő, névszói része hordozza:

- (13) *János minden héten leszúrt. Megtehetette, hiszen ő volt az igazgató. (PEREDY 2010: 159.)*

Már az eddigiekből is kitűnhetett, hogy a hókuszos mondatok – ahogy a semleges mondatok általában – információs szerkezetük tekintetében nem alkotnak homogén osztályt. Alapvetően két csoportra oszthatjuk őket. Az egyik a topik-komment tagolású mondatok osztálya, amilyen például a (10) vagy a (12) mondat. Ezekben a mondat eleji határozott NP topikként funkcionál, a hókusz pedig a komment, azaz a topik referenséről megfogalmazott állítás része. A másik csoportba az ún. thetikus mondatok tartoznak, amelyek egyfajta globális állításnak foghatók fel, és valamilyen eseményt írnak le vagy egy új referenst vezetnek be a diskurzusba. Hókuszos mondattal tipikusan az utóbbi, az „entitás-központú” thetikus állítás hozható létre. A hókusz pozíciójában ilyenkor egy határozatlan NP-t találunk, amely az újonnan bevezetett referenst jelöli:

- (14) *Egy 'ősz hajú 'férfi lépett 'be a 'szobába.*

A fentebb közölt példák közül a (9) és a (13) ugyanakkor problémásak az osztályozás számára. Egyik alosztályba sem sorolhatóak egyértelműen, hiszen ezekben a hókuszként funkcionáló összetevő azt az individuumot jelöli, amelyről a mondat többi része valamit állít, a mondat fő állítását pedig az ezt követő mondatszakasz közvetíti. Az ilyen mondatokat a tanulmány további részében H–K, azaz hókusz–komment tagolású mondatoknak nevezem.

4. A H–K szerkezetek tulajdonságai. – A továbbiakban ezekre a problémás szerkezetekre összpontosítok, és megvizsgálom formai és jelentés-

ni jellegzetességeiket, elsősorban a preverbális fókuszos megfelelőikkel összehasonlítva.

Az első ilyen jellegzetesség az, hogy a H–K mondatokban az ige utáni összetevő nem helyezhető a mondat elejére anélkül, hogy a mondat ne kapna nagy eséllyel kontrasztív értelmezést:

(15) *'Zorró, a 'Róka 'én vagyok.*

(16) *Az 'igazgató 'János volt.*

A szórend megváltoztatásával (15)-ben az *én*, (16)-ban pedig a *János* összetevő már nem hókuszként, hanem azonosító fókuszként viselkedik, maguk a mondatok pedig vagy nyíltan kontrasztív értelmezést kapnak (*Az igazgató János volt, nem pedig Lajos*), vagy egy specifikus mondatnak megfelelő kérdésre válaszolnak:

(17) *Ki az a Zorró, a Róka?*

(18) *Ki volt az igazgató?*

Az a mondat viszont, ahol az állítmányi NP az ige után áll – vagyis (9) és (13) –, nem rendelkezik kontrasztív olvasattal. A kontrasztív értelmezés hiánya magyarázza azt is, hogy az ilyen mondatok igazságfeltételelesen ekvivalensek lehetnek egy olyan mondatváltozattal, ahol az igét közvetlenül megelőző összetevő nem a hókusz, hanem a topik pozíciójában van. Az alábbi mondatpárok első tagja hókuszos, a második pedig topikos mondat:

(19) *Én vagyok Zorró, a Róka. / (Én) Zorró vagyok, a Róka.*

(20) *Mari volt a legszebb lány, akit valaha látott. / Mari a legszebb lány volt, akit valaha látott.*

A H–K szerkezetek második sajátossága, hogy a bennük szereplő névszói állítmány nem lehet pusztán közneves, azaz határozatlan kifejezés:

(21) *Péter volt katona.*

A (21) mondat csak úgy elfogadható, ha vagy egyedül a *Péter* összetevőre, vagy pedig magára az igére esik hangsúly, ekkor viszont már nem hókuszos, hanem fókuszos mondattal van dolgunk.

Az eddig vizsgált H–K mondatok ige utáni összetevőjére vonatkozó határozottsági korlátozás valójában annak az általánosabb korlátozásnak az alesete, amely szerint az ilyen szerkezetek állítmánya mindig olyan tulajdonságot jelöl, amely csak egyetlen szóba jövő individuumra érvényes. Ez az unicitási szabály tipikusan a kopulás mondatokban előforduló határozott névszói állítmányt jellem-

zi, de bizonyos igei állítmányok inherens tulajdonsága is lehet. Nézzük meg az alábbi mondatokat:

(22) *'Ebben a 'házban született 'Vörösmarty 'Mihály.*

(23) *'Őt választották 'meg 'kerületi 'polgármesternek.*

(24) *'Én nyertem 'meg a 'bajnokságot.*

Megszületni csak egy helyen lehet, polgármesternek adott kerületben csak egy ember választható, és (egyéni) bajnokságot csak egy ember nyerhet meg. Ezek a mondatok tehát egyszerre fejezik ki azt, hogy valamilyen individuumra (ami lehet egy hely is) valamilyen tulajdonság igaz, és azt, hogy ez az egyetlen individuum, amely a releváns kontextusban ezzel a tulajdonsággal rendelkezik. Persze a hangsúlykerülő *született* igét tartalmazó (22) kivételével ezeknek a mondatoknak is lehet velük igazságfeltételes ekvivalens nem-hókuszos megfelelőjük:

(25) *'Megválasztották 'kerületi 'polgármesternek.*

(26) *'Megnyertem a 'bajnokságot.*

Nem pusztán igazságfeltételes ekvivalenciáról van itt szó, hanem a mondatváltozatok ugyanarra a kérdésre is válaszolhatnak. (27) a (23) és (25) mondatoknak megfelelő kérdés, (28) pedig a (24) és (26) mondathoz rendelhető:

(27) *Miért olyan elégedett Juli?*

(28) *Na, hogy megy a teniszezés mostanában?*

Vannak azonban esetek, amelyek látszólag ellentmondanak az állítmányra vonatkozó unicitási korlátozásnak, mert az állítmány határozatlan NP-tartalmaz. Vegyük a következő példákat:

(29) *Ki maga? – 'Én vagyok az 'egyik 'takarítónő.*

(30) *'Itt született egy 'híres 'orosz 'költő.*

Valójában itt sem sérül az unicitási elv, mivel az ige utáni mondatszakaszban specifikus határozatlan szerkezet szerepel, amely értelemszerűen mindig egy megadott, stabil referenciájú individuumot jelöl. Egy konkrét helyzetben, ahol több takarítónő is van, csak egy vezethető be a diskurzusba közülük *az egyik* *N*-típusú kifejezéssel. Hasonlóképpen, a (30) mondat kimondásakor a beszélőnek egy konkrét személy jár az eszében (még ha nem is feltétlenül tudja azonosítani), erre az illetőre pedig már igaz, hogy csak egy helyen születhetett.

Az eddigiekben azt figyelhettük meg, hogy a hókusz hatására az utána követ-

kező ige hangsúlytalanná válik, de a preverbális fókusszal ellentétben nem rendelkezik irtóhangsúllyal, mert az ige utáni összetevők már ugyanolyan egyenletes hangsúlyt kapnak, mint maga a hókusz. Bizonyos esetekben a spontán beszéd, ha némileg redukáltan is, de megőrizheti az ige hangsúlyát:

(31) *'Én győztem. / 'Én 'győztem.*

A (19)–(20), továbbá (22)–(24) mondatok azt illusztrálták, hogy a H–K szerkezetek opcionálisak egy adott kontextusban, és helyettesíthetők a nekik megfelelő közönséges predikációs vagy azonosító mondatokkal. Ez az opcionális jelleg azonban nem minden esetben áll fenn. Mindenekelőtt meg kell említenünk egy idiomatikus kifejezést, amely idiomatikus értelmében csak az itt vizsgált hókuszos mondat típusban fordulhat elő:

(32) *Azt hiszed, hogy 'te vagy a 'Jani?*

(33) **Azt hiszed, hogy a 'Jani vagy?*

Továbbá, mint már az (4) és a (7) példa összevetésekor láttuk, minél információszegényebb egy predikációs mondat állítmányi NP-je, annál inkább hajlamosak vagyunk ezt az állítmányt kontrasztívnak érezni. Az alábbi két mondat ezért nem lesz egymással helyettesíthető semmilyen kontextusban:

(34) *'Péter volt a 'főnök. / Péter a 'főnök volt.*

Harmadrészt, vannak hangsúlykerülő igék, amelyek semleges mondatban mindig a lokatívuszi argumentumukat veszik maguk elé (KOMLÓSY 1992), míg bármely más mondatrész ugyanebben az ige előtti pozícióban azonosító fókusz-ként funkcionál. Ilyen a már elemzett (10)-es mondat, de ilyen a (22)-as is, amely elfogadható a *Miről nevezetes ez a ház?* kérdésre adott válaszként, de az alábbi szórendi változata már nem:

(35) *'Ebben a 'házban 'Vörösmarty 'Mihály született.*

Az imént felvázolt háromféle esetben tehát kifejezetten előnyben részesíti a beszélő a H–K mondatot a többi szórendi változattal szemben. Vannak viszont helyzetek, amikor a H–K mondat nem illeszthető be az eddig vizsgált kontextustípusok egyikébe sem. Hasonlítsuk össze az alábbi három párbeszédet:

(36) *Ki maga?*

a) *?'Én vagyok 'Kovács 'János.*

b) *'Kovács 'János vagyok.*

c) *'Én vagyok a 'Kovács 'János.*

A (36a) válasz azért furcsa, mert a *Kovács János* összetevő ige utáni pozíciója azt sugallja, hogy a hallgató már rendelkezik valamilyen előzetes információval egy ilyen nevű egyénről, sőt, vélhetően számít is rá, hogy találkozni fog vele. Ha nem rendelkezik ilyen előzetes ismerettel, illetve elvárással a hallgató, akkor a beszélő a (36b)-ben szereplő klasszikus azonosító mondatot fogja használni válaszádkor. A hallgató előzetes tudását, vélekedését a (36c) mondatszerkezet és a nevet bevezető határozott névelő teszi explicitté.

A hókusz követő mondatszakasz egy igen lényeges tulajdonságára világít rá a fenti három válasz különbsége, nevezetesen arra, hogy bár ez a mondatszakasz új információt hordoz (hiszen ez felel a mondathoz illő kérdésre), ez az információ nem feltétlenül teljesen új a hallgató számára. Egész pontosan valamilyen előfeltételezett, vagy annak feltüntetett információ kell, hogy legyen. A (23) mondat például akkor szerencsés, ha a hallgató birtokában van annak az általános információnak, hogy az adott városban kerületi polgármestert szoktak választani, esetleg még arról is tud, hogy mostanában zajlottak is ilyen választások. Hasonlóképpen, a (24) mondat a hallgatónak azt az ismeretét előfeltételezi, hogy egy bajnokságot valaki meg szokott nyerni, esetleg arról is tud, hogy az illető indult egy ilyen bajnokságon.

5. Fókusz, hókusz, előfeltevés. – Mielőtt megvizsgáljuk a H–K mondatok előfeltevését, érdemes röviden körüljárnunk az előfeltevés fogalmát és típusait.

Egy preverbális fókusz tartalmazó mondat igével kezdődő szakasza előfeltételezett információt hordoz, ami annyit jelent, hogy a mondat igazságának eldöntéséhez igaznak kell feltételeznünk azt az implicit állítást, amelyet ez a mondat szakasz hordoz. A fókuszos mondatok előfeltevése az egzisztenciális előfeltevések csoportjába tartozik, vagyis oly módon fogalmazható meg, hogy létezik egy olyan entitás, amelyre az igével kezdődő mondat szakasz által kifejezett állítás igaz. Így a *Mari ette meg a tortát* mondat előfeltevése informálisan ez lesz: 'Létezik egy olyan entitás, amelyre igaz, hogy megette a tortát'. Egy előfeltevés azonosításának egyik legmegbízhatóbb tesztje a mondat tagadása, a tagadás művelete ugyanis nincs hatással az előfeltételezett állítás igazságára. A fentebb megfogalmazott előfeltevés tehát a *Nem Mari ette meg a tortát* mondatra is igaz.

Egy adott mondat által hordozott előfeltevés persze nem feltétlenül ismert információ a hallgató számára, ez ugyanis csak az előfeltevések egyik alosztálya, a pragmatikai előfeltevések esetén igaz (vö. pl. LAMBRECHT 1994). Egy kérdés-felelet párbeszédben például a válaszban megjelenő előfeltevés rendszerint már a kérdésben is jelen van, és ilyen értelemben a beszélgetőpartnerek közös tudásának része, sőt, a beszélgetés idején éppen a társalgó felek rövid távú memóriájában foglal helyet (éppen ezért az ezt kifejező mondat szakasz sokszor törölhető is a válaszból).

Az angolban a H–K mondatoknak sok esetben (de nem mindig) szétszakított szerkezet (*it-cleft*) felel meg. Ezekről a mondatokról már többen megállapították, hogy a bennük szereplő alárendelt tagmondat olyan információt is közölhet, amely

a hallgató számára nem ismert (vö. pl. HEDBERG 1990; DELIN–OBERLANDER 1995). Ilyen szerkezetet tartalmaz az alábbi szövegrészlet is:

- (37) *It is through the writings of Basil Bernstein that many social scientists have become aware of the scientific potential of sociolinguistics.* ('Sok társadalomtudós Basil Bernstein írásai révén szerzett tudomást a szociolingvisztikában rejlő tudományos lehetőségekről'; PRINCE 1978: 902.)

Az ilyen eseteket az akkomodáció jelenségével szokás kezelni. Egy előfeltevés akkomodációja annyit jelent, hogy a hallgató, bár a mondat elhangzásának pillanatában még nem rendelkezett az előfeltevésként megjelenített információval, kész arra, hogy ezt az információt igaznak fogadja el, azaz akkomodálja a mondat többi állításához (LEWIS 1979).

KENESEI (2006) az egész mondaton átívelő fókusz, az ún. mondatfókusz jelenségét vizsgálva szintén felhívja a figyelmet arra, hogy a beszélő rendszerint akkor alkalmaz ilyen esetben preverbális fókusz-konstrukciót², ha bizonyos előismereteket feltételez a hallgató részéről. Azzal magyarázza az alábbi két mondat közti különbséget, hogy míg (38a) esetében a beszélő azt feltételezi, hogy a hallgató tisztában van vele, hogy Kertész Imre esélyes volt az irodalmi Nobel-díjra, míg (34b) esetében a beszélő nem feltételez ilyen ismereteket a hallgató részéről:

- (38) a) *'Kertész Imre kapta meg az 'irodalmi 'Nobel-díjat.*
 b) *'Kertész Imre 'megkapta az 'irodalmi 'Nobel-díjat.* (KENESEI 2006: 157.)

É. KISS (2011) az itt vizsgált H–K mondatok egyik altípusát, az ún. „kvíz-kérdés-mondatokat” elemezve arra a következtetésre jut, hogy ezekben a mondatokban gyakorlatilag kötelező az új információt előfeltevésként kódolni, vagyis ilyenkor nem azért hozzuk létre ezt a szerkezetet, hogy kimerítő azonosítást hajtunk végre, hanem azért, hogy „a háttér szakasz [előfeltételezett], pontosabban [tény, tudott dolog] értelmezést nyerjen” (É. KISS 2011: 252). Ezt a megállapítást többek között az alábbi példával illusztrálhatjuk:

- (39) *Ki az a Cadel Evans? – 'Ő / 'Evans nyerte meg az 'idei 'Tour de France 'kerékpárversenyt.*

A (39)-beli párbeszéd válasz részében az igével kezdődő mondatszakasz valóban előfeltételezett információt kódol ('van valaki, aki megnyerte az idei Tour de France kerékpárversenyt'); ezt mutatja a tagadás tesztje is, hiszen a *Nem Evans nyerte meg az idei Tour de France kerékpárversenyt* mondat ugyanezt az előfeltevést tartalmazza. Valójában azonban egy ezzel szinte egyenértékű előfeltevést

² A generatív grammatika terminológiájában ezek nem hókuszos, hanem preverbális fókuszot tartalmazó szerkezetek. Ugyanez vonatkozik a későbbiekben említett „kvíz-kérdés”-mondatokra is.

– a világról alkotott ismereteinkkel kiegészítve – már egy egyszerű topik–komment tagolású mondat is hordoz:

(40) *Evans megnyerte az idei Tour de France kerékpárversenyt.*

A (40)-hez tartozó előfeltevés az *az idei Tour de France kerékpárverseny* határozott leíráshoz kapcsolódik, és az egzisztenciális előfeltevések egy másik megjelenési formáját példázza. Egy határozott leírás ugyanis azt az előfeltevést hordozza, hogy létezik olyan individuum, amely a határozott leírásnak megfelelő tulajdonsággal rendelkezik, még ha a hallgató nem is ismeri ennek a leírásnak a referensét. A (39) példa előfeltevése az, hogy létezik egy kerékpárverseny, amelynek Tour de France a neve, és amelyet idén is megtartottak. A *verseny* szó lexikális jelentésébe ráadásul bele van kódolva az az információ, hogy valaki megszokta nyerni, tehát lényegében megkaptuk a (39)-ben szereplő válasz értékeléséhez szükséges előfeltevést. Mégsem megfelelő válasz (40) a (39)-ben szereplő kérdésre.

Az ilyen előfeltevés persze nem kell, hogy ismert információ legyen, könnyűszerrel akkomodálható a hallgató számára, ugyanúgy, ahogy a *Beteg a nővérem* mondatból is könnyűszerrel kikövetkeztethető, hogy a beszélőnek van egy nővére.

Az a tény, hogy a mondatszerkezet által kódolt előfeltevés sok esetben már magából a mondatban szereplő határozott leírásból kinyerhető, különösen jól megfigyelhető azokban a H–K mondatokban, amelyekben az állítmány szerepét egy határozott névszói kifejezés tölti be. PEREDY (2010) fent idézett és itt megismételt példájában elvileg nem volna szükség arra, hogy sajátos mondatszerkezetet használjunk ahhoz, hogy a mondat tartalmazza az 'ebben a situációban létezik igazgató' előfeltevést, hiszen maga az *az igazgató* határozott leírás már tartalmazza ezt:

(13) *János minden héten leszúrt. Megtehetette, hiszen ő volt az igazgató.*

Az előfeltételezett információs státusz jelentősége az alábbi példában még kevésbé igazolható:

(41) *Ő volt a legokosabb ember, akivel valaha találkoztam.*

A (41) mondat azt az előfeltevést hordozza, hogy 'a legokosabb ember, akivel valaha is találkoztam, létezik'. Ez az előfeltevés olyan triviális, hogy önmagában szinte semmi információs tartalommal nem bír. Egy ilyen előfeltevést nem volna szükséges külön mondatszerkezetben kódolni; nem véletlen, hogy a mondat nem H–K megfelelője is elfogadható, bár furcsábbnak érzem, mint hókuszos megfelelőjét:

(42) *?Ő a legokosabb ember volt, akivel valaha találkoztam.*

Mindezzel nem azt akarom állítani, hogy az igével kezdődő mondatszakasz előfeltételezett volta nem játszhat szerepet az ilyen szerkezetek létrehozásában. A későbbiekben amellet fogok érvelni, hogy a H–K mondatok motivációja több tényező interakciójára vezethető vissza, amelyeknek csak egyike a tudottnak tekintett információ előfeltételezésként történő kódolása.

6. Kérdés–felelet kongruencia. – A tanulmány **2.** részében a névszói állítmányú mondatokkal kapcsolatban már megjegyeztem, hogy a H–K szerkezetek nem adnak kongruens választ a hozzájuk rendelhető kérdésre.

A kérdés és a hozzá tartozó felelet kongruenciájának problémáját a magyarban elsősorban GAZDIK (2011) és SURÁNYI (2011) vizsgálta. Kiindulópontként KRIFKA (2001) kongruencia-elve szolgálhat, mely szerint egy kérdésnek és a rá adott válasznak azonos fókusz-szerkezettel kell rendelkeznie. Így például egy kiegészítendő kérdés esetében a kérdőszónak a válaszban fókuszba helyezett mondatrész felel egy kongruens válaszban:

(43) *Ki nézte meg ezt a filmet? – Ezt a filmet 'Péter nézte meg.*

Egy kérdésre persze nem kongruens válasz is adható, de nem minden válasz-variáció elfogadható egy adott kérdéshez. A (44a)-ban szereplő, kontrasztív topikot tartalmazó részleges válasz³ nem kongruens, de elfogadható, míg a (44b) válasz se nem kongruens, se nem elfogadható a (43)-ban szereplő kérdés válszaként:

- (44) a) *Péter 'megnézte ezt a filmet.*
 b) *'Ezt a filmet nézte meg Péter.*

Térjünk vissza a már elemzett határozott névszói állítmányú mondatokra. Az ilyen szerkezetek predikációs altípusához általában nehéz általános kérdéssémát rendelni, mivel a tulajdonságot jelölő NP-nek nem mindig feleltethető meg kérdőszó (**Micsoda Péter? – Ő/Péter a Vízművek igazgatója*). Mindazonáltal elképzelhető olyan kérdés, amelyre kongruens válaszként adhatók:

(45) *Mi volt a foglalkozása Péternek?*

Erre a kérdésre válaszolhatunk klasszikus topik–komment szerkezetű mondatl (46a) és H–K mondatl is (47b):

- (46) a) *(Péter) a 'Vízművek 'igazgatója volt.*
 b) *'Ő volt a 'Vízművek 'igazgatója.*

³ A (44a) példában a Péter összetevő jobboldalán szereplő aposztróf a kontrasztív topikra jellemző emelkedő hangsúlyt jelöli.

A (46a) válasz kongruens, a (46b) pedig inkongruens, mivel a válasz-konstituensnek fenntartott preverbális pozícióban nem az a mondatrész áll, ami a *Mi a foglalkozása* mondatszakaszra válaszol, hanem az az összetevő (*Péter*), amely a kérdés előfeltétel részét alkotja.

Hasonló inkongruenciát mutathatnak az azonosító mondatok is, akár kiegészítő, akár eldöntendő kérdést rendelünk hozzájuk:

(47) *Ki maga? – 'Én vagyok az új államtitkár / Az 'új 'államtitkár vagyok.*

(48) *'Maga Mr. Hailey 'ügyvédje? – Igen, az vagyok. (Filmrészlet.)*

A (47)-es párbeszédben a kérdésre adható válaszok közül az *első* (*Én vagyok az új államtitkár*) inkongruens, a második pedig (*Az új államtitkár vagyok*) kongruens válasz. Az első válasz esetében ugyanis nem a kérdőszóra adott válasz-konstituens (*az új államtitkár*) áll a neki fenntartott preverbális pozícióban, hanem a kérdésben „adott”, azaz ismert információként megjelenített *maga* összetevőre referáló *én* névmás. A második válaszban viszont az „adott” információt megjelenítő névmás nem is jelenik meg testes elemként, a kérdőszóra vonatkozó válasz-konstituens pedig a preverbális pozíciót foglalja el.

A (48)-beli párbeszédnek az az érdekessége, hogy a kérdésre az lenne a kongruens válasz, hogy *Igen, én vagyok*. Ennek ellenére a válaszadó opcionálisan azt a megoldást választotta, hogy a *Mr. Hailey ügyvédje* NP-t tekinti az információkérezt tárgyának, nem pedig a szintén hangsúlyt kapó (azaz a hangalak nélküli létige előtt álló) *maga* összetevőt.

A fent elemzett példák alapján arra a következtetésre juthattunk, hogy a H–K mondatok nem kongruens válaszok. Az azonban, hogy egy válasz nem kongruens egy adott kérdés vonatkozásában, nem jelenti feltétlenül azt, hogy nem is elfogadható válasz erre a kérdésre.

Melyek azok a nem kongruens válaszok, amelyek egy kérdésre elfogadhatóak lehetnek? SURÁNYI (2011) számba veszi ezeket a lehetőségeket. Ilyen például a részleges és a túl informatív válasz, ahol az előbbi az eredeti kérdés egy implicit alkérdésére, az utóbbi pedig egy fölöttes kérdésre felel:

(49) *Honnan jöttetek? – Én Szegedről jöttem. (SURÁNYI 2011: 293.)*

(50) *Budapestről jöttetek? – Szegedről jöttünk. (Uo.)*

A H–K mondatok első ránézésre nem sorolhatóak a részleges válasz típusok közé, hiszen kellően informatívak ahhoz, hogy kimerítő válaszként értelmezzük őket. A túl informatív megjelölés sem illik rájuk, legfeljebb kissé redundánsnak mondhatók, hiszen a mondatszerkezet kimerítő azonosítást kódol, holott ez a kimerítő azonosítás a legtöbb esetben már magából a predikátum természetéből következik. Ha például összehasonlítjuk a (47)-ben szereplő két választ, valójában feleslegesnek tűnik a H–K mondattal való kódolás, hiszen *az új államtitkár* egyes

számú határozott leírás már maga is hordozza azt az információt, hogy a szóban forgó helyzetben csak egy új államtitkár van.

SURÁNYI (2011) megemlíti még egy kérdéstípust, az „Említs legalább egyet!” kérdéseket, amelyek legfőbb jellegzetessége, hogy nem várnak kimerítő választ. Egyik tipikus példája az ilyen kérdésre adott válasznak az olyan mondat, amely ige utáni, azaz szintaktikailag jelöletlen fókuszot tartalmaz. Mint SURÁNYI megállapítja, vannak kérdések, amelyek kétértelműek annak tekintetében, hogy kimerítő vagy részleges válasz adható rájuk. Ilyen például az alábbi párbeszéd kérdése:

(51) *Hol jártál idén nyáron? – Párizsban jártam / Jártam Párizsban.*

Amint arra É. KISS (1998) is rámutatott, a preverbális fókusszal szemben, amely kimerítő azonosítást hajt végre, a jelöletlen fókuszot tartalmazó mondat nem feltétlenül ad teljes választ a kérdésre.

Térjünk vissza az e tanulmányban vizsgált H–K szerkezetekre. Mint már volt róla szó, a preverbális fókusz és a hókusz megegyezik abban, hogy mindkettő kimerítő azonosítást hajt végre. Az eltérés többek között abban mutatkozik meg köztük, hogy míg az előbbinél az ige előtti összetevő válaszol a mondathoz releváns módon rendelhető kérdésre (az „Épp Tárgyalt Kérdésre”, l. ROBERTS 1996), az utóbbinál az eddigiekben vizsgált mondat típusban a tulajdonképpeni választ az igével kezdődő mondat szakasz adja:

(52) *Ki az új államtitkár? – 'Én vagyok az új államtitkár.* (Preverbális fókusz.)

(53) *Ki maga? – 'Én vagyok az 'új 'államtitkár.* (Hókusz.)

Mindezek alapján azt a hipotézist fogalmazom meg, hogy a H–K mondatokban valójában ige utáni, azaz jelöletlen fókuszot találunk, amely – szintaktikai pozíciójából következően – nem alkalmas arra, hogy teljes választ adjon az Épp Tárgyalt Kérdésre. Ennek pedig az az oka, hogy a válasz-konstituens nem referenciális kifejezés, hanem valamilyen tulajdonságot jelölő összetevő, azaz leírás.

A részletes magyarázathoz vissza kell térnünk a határozott névszói állítványt tartalmazó mondatok osztályozásához. Amint azt a 2. részben kifejtettem, a specifikációs mondatokkal ellentétben a predikációs és az azonosító mondatokban a fő információt javarészt egy határozott leírás hordozza, amely egy entitás jellemzésére vagy azonosítására szolgál. Ez a határozott leírás a magyar szintaxis szabályainak megfelelően közvetlenül a létige előtt áll, vagyis ott, ahol az azonosító fókusz is előfordul. Kevés szó esik arról, hogy egy ilyen predikatív kifejezés, bár közvetlenül a létige előtt áll, nem kimerítő értelmezésű. Nem is lehet az, hiszen egy individuumhoz elvileg korlátlan számú tulajdonság rendelhető, és az sem mindig egyértelmű, hogy egy adott helyzetben melyik a legrelevánsabb. SZABOLCSI (1981) mellérendeléstesztje is azt bizonyítja, hogy az egymástól függetlenül megjelenített tulajdonságok nem összeegyeztethetetlenek az egymás mellé rendelt tulajdonságokkal a preverbális pozícióban:

- (54) *Péter a Vízművek igazgatója és a BKV igazgatótanácsának tagja volt.*
 → *Péter a Vízművek igazgatója volt.*

Ebben a tekintetben az ilyen predikatív határozott leírások semmiben sem térnek el a létige előtt álló és igemódosítóként funkcionáló pusztá közneves vagy mellékneves kifejezésektől:

- (55) *Péter okos és ügyes volt.* → *Péter okos volt.*

Feltételezésem szerint az egyik lehetséges motivációja a H–K mondatváltozat alkalmazásának éppen az, hogy ezzel elkerülhető, hogy az ige előtti pozícióban olyan összetevő álljon, amely nem kimerítő értelmezésű. Ez a tendencia különösen erős az olyan szerkezetekben, ahol a predikatív kifejezés egy határozott leírás (*Péter a főnök volt* vs. *Péter volt a főnök*). Itt a preverbális pozíció automatikusan kiváltja a *főnök* összetevő kontrasztív értelmezését, ami a kimerítő azonosítás egyik legerősebb formájának tekinthető. Ezt a (zavaró) kimerítő értelmezést kerüli el az a megoldás, amikor a beszélő nem az állítmányt, hanem az alanyként funkcionáló névszói kifejezést helyezi a preverbális pozícióba.

Térjünk vissza a kérdés–felelet kongruencia kérdésére. Az előbbieken kifejtettek alapján kézenfekvőnek látszik a következtetés, hogy a (47) és a hozzájuk hasonló H–K mondatok nem inkongruens válaszok a nekik megfelelő kérdésre. A bennük szereplő preverbális kifejezés nem fókusz, hanem a válaszadástól eltérő kommunikációs stratégiának engedelmesskedő összetevő. A tulajdonképpeni fókusz itt az igével kezdődő mondatzszakasz, azaz É. KISS (1998) terminológiájával élve információs fókusz, amely egy „Említs legalább egyet” típusú kérdésre válaszol.

7. Topik és hókus z. – Foglaljuk össze röviden a H–K szerkezetek tulajdonságait. Kötött szórendű szerkezetéről van szó, ahol az ige előtti összetevő egyben mondatkezdő elem, és az igét követő mondatzszakasz nem helyezhető át a mondat elejére anélkül, hogy megváltozna a mondat értelmezése. A hókus z mindig határozott referenciájú kifejezés, legtöbbször anaforikus vagy deiktikus névmás. Az ige és az azt követő mondatzszakasz egy olyan tulajdonságot jelöl, amely csak egyetlen entitásra, a hókus z referensére igaz. Ugyanezen mondatzszakasz logikai előfeltevésként viselkedik, és sok esetben – de nem mindig – közismert vagy triviális információt hordoz. Ugyanakkor ez képezi a mondat fő állítását, amelynek újdonságát az adja, hogy éppen a hókuszként funkcionáló összetevő referenséhez rendeli a beszélő. Végül prozódiajukat tekintve az ilyen mondatok a semleges mondatokra jellemző egyenletes hangsúlyozással ejtettek.

Mindezen tulajdonságok alapján azt a hipotézist fogalmazom meg, hogy az ilyen mondatok a topik–komment tagolású szerkezetek egy sajátos ale esetébe tartoznak, ahol a pragmatikai topik szerepét a hókus z, a komment szerepét pedig az azt követő mondatzszakasz tölti be. Ebben a tekintetben hasonlóságot mutatnak az angol nyelvű szétszakított szerkezeteknek a (33)-beli mondattal illusztrált álti-

pusához, amelyet DELIN–OBERLANDER (1995) szintén topik–komment tagolási szerkezetként elemez.

A topik–komment tagolás mellett a fentiekben felsoroltakon túl néhány további érv is felhozható. Először is, a H–K szerkezetek sok esetben egyenértékűek és adott kontextusban helyettesíthetőek a klasszikus topik–komment tagolású változatukkal. Az alábbi kérdés–felelet párokat anyanyelvi beszélővel olvastattam fel; a válaszadók megoldásai ugyanazon kérdés kontextusában kétféle hangsúlyminta között oszlottak meg, illetve többen jelezték, hogy az adott válasz kétféle hangsúllyal is létrehozható:

- (56) *Mi ez az üveg itt a hűtőben?*
 a) *Ez 'az a 'pezsgő, amellyel 'Szilveszterkor 'koccintottunk.*
 b) *'Ez az a 'pezsgő, amellyel 'Szilveszterkor 'koccintottunk.*
- (57) *Ki az a Christine Lagarde?*
 a) *Ő az 'IMF 'új 'igazgatója.*
 b) *'Ő az 'IMF 'új 'igazgatója.*

Az a) válaszok hangsúlymintája a klasszikus topik–komment tagolásra, a b) válaszoké pedig H–K szerkezetre utal. Múlt időbe átültetve a szerkezeteket, a létige megjelenésének révén még világosabbá válik, hogy az eltérő hangsúlyminták eltérő szintaktikai pozíciót jeleznek:

- (58) a) *Ez 'az a 'pezsgő volt, amellyel 'Szilveszterkor 'koccintottunk.*
 b) *'Ez volt 'az a 'pezsgő, amellyel 'Szilveszterkor 'koccintottunk.*
- (59) a) *Ő az 'IMF 'új 'igazgatója volt.*
 b) *'Ő volt az 'IMF 'új 'igazgatója.*

Egy másik érv az itt megfogalmazott hipotézis mellett az, hogy ugyanazon szövegben váltakozhat egymással a hókuszos és a közönséges topikot tartalmazó mondat, anélkül, hogy változna egyik mondatról a másikra a pragmatikai topik, vagyis ilyen diskurzusban is megvalósítható a topikfolytonosság:

- (60) *A R e k t o r i K a b i n e t a S z e n á t u s é s a r e k t o r m u n k á j á t k ö z v e t l e n ü l s e g í t ő t ö r z s k a r i s z e r v e z e t i e g y s é g. A R e k t o r i K a b i n e t g o n d o z z a a z E g y e t e m i n t é z m é n y f e j l e s z t é s i t e r v é t é s f o g l a l k o z t a t á s i k ö v e t e l m é n y r e n d s z e r é t. M e g j e l e n í t i h o n l a p j á n a z á l t a l a k i s z o l g á l t t e s t ü l e t e k d o k u m e n t u m a i t, a r e k t o r u t a s í t á s a i t, k ö r l e v e l e i t, t á j é k o z t a t ó i t, v a l a m í n t m e g a d j a e l é r h e t ő s é g ű k e t. A R e k t o r i K a b i n e t a f e l e l ő s a r e k t o r m u n k á l t a t ó i j o g k ö r é b ől e r e d ő d ö n t é s e k e l ő k é s z í t é s é e r t é s v é g r e h a j t á s á e r t.*

Az (60) szövegrészlet első és második mondata kétféle hangsúlymintát tesz lehetővé, vagyis kétféle módon elemezhető. Mindez nem vezet zavaró kétértelműséghez, és a szöveg koherenciája sem sérül egyik esetben sem. Az utolsó mon-

dat már csak egyféle hangsúlyozást enged meg, és ennek megfelelően csak egyféle – a hókuszos – szintaktikai szerkezet rendelhető hozzá. Mindegyik mondat a Rektori Kabinetéről fogalmaz meg egy állítást, függetlenül attól, hogy a *Rektori Kabinet* összetevő a szintaktikai topik vagy a hókusz pozícióját tölti be.

Milyen tényezők motiválhatják a H–K változat használatát, ha sok esetben szabadon váltakozhat a közönséges topikot tartalmazó változattal? Az egyik – ha nem a legfőbb – tényező az, hogy az ilyen mondatok állítmánya rendre olyan tulajdonságot jelöl, amely csak egyetlen individuumra érvényes. A magyarban létezik egy konfiguráció, amely lehetővé teszi, hogy szintaktikailag is kifejezzük, hogy egy bizonyos tulajdonság csak egyetlen entitásra igaz, ez pedig a preverbális fókusz vagy hókusz tartalmazó szerkezet. Mindezek alapján azt a hipotézist fogalmazom meg, hogy az ilyen mondatok létrehozását az alábbi nyelvspecifikus pragmatikai szabály irányítja:

- (61) A kimerítő értelmezés elve: ha egy topikkal kapcsolatban egy olyan állítást fogalmaz meg, amely egy tulajdonság révén kimerítően azonosítja ezt a topikot, részesítsd előnyben azt a szerkezetet, amely a topikot hókuszként kódolja.

Ezt a tendenciát példázza az (60)-as példa utolsó mondata is.

A hókusz-entitáshoz rendelt tulajdonság persze csak egy az entitást jellemző vagy éppen azonosító tulajdonságok közül, ezért akár kötelezően is abba a mondatszakaszba kerül, amely nem hajt végre ilyen kimerítő azonosítást. A *Mit kell tudni Párizsról?* kérdésre számos lehetséges válasz adható, amelyek közül sok válasz önmagában is kimerítően azonosíthatja a szóban forgó várost. Ez utóbbiak nagy valószínűséggel H–K mondatok lesznek, és bármelyikük relevánsnak minősülhet a kérdés kontextusában:

- (62) *Párizs Franciaország fővárosa; innen indult ki a Nagy Francia Forradalom, itt található az Eiffel-torony; itt rendezték meg az 1889-es világkiállítást...*

Az, hogy az igével kezdődő mondatszakasz az ilyen szerkezetekben logikai előfeltevésként viselkedik, szintén sok esetben motiválja a szerkezet használatát, de ez némelykor csak a kimerítő azonosítás következménye, nem pedig a szerkezet használatának fő motivációja⁴. Ilyenek többek között a felsőfokú melléknevet tartalmazó névszói állítmányú szerkezetek (l. a (41)-et).

8. Összegzés. – Ebben a tanulmányban olyan szerkezeteket vizsgáltam, amelyekben ki van töltve az ige előtti „fókusz” pozíciója, mégsem ez az összetevő hordozza a mondatban kifejezett fő információt, hanem az igével kezdődő

⁴ KENESEI ISTVÁN (személyes közlésében) felveti, hogy az új információ előfeltételezettként való kódolása egyfajta udvariassági stratégiaként is felfogható: a beszélő úgy tesz, mintha a közölt információ köztudott volna, vagyis nem (ki)oktat, hanem burkoltabb formában informál.

mondatszakai. Szintaktikai, szemantikai és pragmatikai érvekkel támasztottam alá hipotézisemet, mely szerint egy ilyen szerkezet is alkalmas lehet a topik–komment tagolás szintaktikai kódolására. Annak a ténynek a magyarázatául, hogy sok esetben opcionális, máskor kifejezetten kötelező az ilyen szerkezet használata (szemben a klasszikus szintaktikai topik–komment tagolással), a következő nyelvspecifikus pragmatikai szabályt fogalmaztam meg: a magyarban előnyben részesítendő a hókuszos konstrukció, ha a topikhoz olyan állítást rendelünk, amely egyedül a topik referensére igaz. További motivációja lehet az ilyen szerkezeteknek, hogy így az előfeltételezett információnak fenntartott mondatzszakaszba helyezhető az olyan információ, amelyet a beszélő tudottnak vél, vagy annak kíván feltüntetni (É. KISS 2011), de ez a motiváció nem minden esetben érhető tetten, illetve nem mindig tekinthető fő rendező elvnek. Azt is megmutattam, hogy ezek a mondatok csak látszólag sértik meg a kérdés–felelet kongruencia elvét, valójában információs fókusz tartalmaznak, amely egy „Említs legalább egyet” típusú kérdésre válaszol.

Kulcsszók: topik, fókusz, hókusz, előfeltevés, kongruencia.

A hivatkozott irodalom

- DELIN, JUDY – OBERLANDER, JON 1995. Syntactic constraints on discourse structure: The case of it-clefts. *Linguistics* 33: 456–500.
- GAZDIK, ANNA 2011. Multiple questions in French and Hungarian. PhD-értekezés, Université Paris 7 – ELTE.
- GUNDEL, JEANETTE 1988. Universals of topic-comment structure. In: HAMMOND, MICHAEL – MORAVCSIK, EDITH – WIRTH, JESSICA szerk., *Studies in syntactic typology*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 209–39.
- HEDBERG, NANCY ANN 1990. Discourse pragmatics and cleft sentences in English. PhD-értekezés, University of Minneapolis.
- HETZRON, ROBERT 1970. Nonverbal sentences and degrees of definiteness in Hungarian. *Language* 46: 899–927.
- HIGGINS, FRANCIS ROGER 1979. *The Pseudo Cleft Construction in English*. Garland Publications, New York.
- KÁLMÁN LÁSZLÓ 1985. Word order in neutral sentences. In: KENESEI ISTVÁN szerk., *Approaches to Hungarian 1*. JATE Kiadó, Szeged, 13–23.
- KÁLMÁN LÁSZLÓ szerk. 2001. *Magyar leíró nyelvtan. Mondattan 1*. Tinta Könyvkiadó, Bp.
- KENESEI ISTVÁN 1998. Adjuncts and arguments in VP-focus in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* 45: 61–88.
- KENESEI, ISTVÁN 2006. Focus as identification. In: MOLNÁR, VALÉRIA – WINKLER, SUSANNE szerk., *The architecture of focus*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York, 137–68.
- É. KISS KATALIN 1998. Identificational Focus versus Information Focus. *Language* 74: 245–73.
- É. KISS KATALIN 2011. Szerkezetileg kódolt előfeltevés a magyar mondat szerkezetben. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 23: 245–63.

- KOMLÓSY ANDRÁS 1992. Régensek és vonzatok. In: StrNyt. 1: 299–527.
- KRIFKA, MANFRED 2001. For a structured account of questions and answers. In: FÉRY, CAROLINE – STEINEFELD, WOLFGANG szerk., *Audiatur vox sapientiae. A Festschrift for Achim von Stechow*. Akademie-Verlag, Berlin, 287–319.
- LAMBRECHT, KNUD 1994. Information structure and sentence form: topic, focus and the mental representation of discourse referents. Cambridge University Press, Cambridge.
- LEWIS, DAVID 1979. Scorekeeping in a language game. *Journal of Philosophical Logic* 8: 339–59.
- PEREDY MÁRTA 2010. Nincs *van*. In: GÉCSEG ZSUZSANNA szerk., *LingDok 9. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*, JATE Press, Szeged, 145–72.
- ROBERTS, CRAIGE 1996. Information structure in discourse: Towards an integrated formal theory of pragmatics. In: YOON, JAE HAK – KATHOL, ANDREAS szerk., *OSU Working Papers in Linguistics 49. Papers in Semantics*. The Ohio State University, Columbus, 91–136.
- SURÁNYI BALÁZS 2011. A szintaktikailag jelöletlen fókusz pragmatikája. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 23: 281–313.
- SZABOLCSI, ANNA 1981. The semantics of topic-focus articulation. In: GROENENDIJK, JEROEN – JANSSEN, THEO – STOKHOF, MARTIN szerk., *Formal methods in the study of language*. Mathematisch Centrum, Amsterdam, 503–40.

On the issue of the interaction of information structure and sentence structure

This paper studies certain Hungarian constructions in which the preverbal “focus” position is filled, yet the main piece of information expressed by the sentence is not carried by this constituent; rather, it is carried by the portion of the sentence beginning with the verb. It is shown that such constructions, referred to as “hocus constructions”, may also serve the syntactic encoding of pragmatic topic/comment articulation. The optional, or often compulsory, use of that construction can be described by the following language specific pragmatic rule: prefer the focus construction if you wish to assign to the topic a statement that is exclusively true of the referent of the topic. Further motivation of the use of such constructions may be provided by the fact that, in this way, the part of sentence reserved for presupposed information can include information that the speaker takes to be known or wishes to present as known; but such motivation cannot always be seen as the main organizing principle. The paper furthermore argues that sentences of this type only apparently violate the principle of question/answer congruence. In fact, they contain information focus that answers a question of the type “Mention at least one instance”.

Keywords: topic, focus, focus, presupposition, congruence.

GÉCSEG ZSUZSANNA